

میزان توجه به ابعاد مختلف یادگیری واژه در کتاب‌های درسی دانشگاهی زبان انگلیسی
تخصصی انتشارات پیام نور و تأثیر آن در کیفیت نظام آموزشی

Aspects of Vocabulary Knowledge in Payame Noor University English Textbooks and their Effects on the Quality of Iranian Higher Education

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۳/۶/۱۸، تاریخ ارزیابی: ۱۳۹۳/۹/۲۳، تاریخ پذیرش مقاله: ۱۳۹۳/۱۲/۲۱

Dr.Reza Rezvani, SomayehNorouzi,

Abstrac: Textbooks play a significant role in higher education. In the ESP textbooks vocabulary knowledge is considered as a principal component of the linguistic competency that the students must develop. This study seeks to explore the extent to which diverse aspects of vocabulary knowledge have been taken into account in Payame Noor University (PNU) ESP textbooks. To this aim, vocabulary activities were randomly selected from ۱۲ ESP textbooks in Human Sciences. These activities were analyzed descriptively and qualitatively employing a content researcher-made checklist tapping into nine aspects of vocabulary knowledge. The results indicated that the ESP textbooks mainly attend to *form-meaning*. These textbooks focused on *concept-reference* and *grammatical functions* in the next levels, while they paid less attention to the *communicational* aspects. Other aspects were not observed. The findings have important implications for revising the methods of presenting and teaching vocabulary knowledge in ESP textbooks and classes. There is a need for a more comprehensive treatment of vocabulary knowledge by the textbook developers and teachers in order to enhance the quality of ESP courses. This study further discusses the significance of the findings in the context of Iranian higher education.

Keywords: Vocabulary aspects, English words, University textbooks, Higher education quality

دکتر رضا رضوانی^۱ و سمیه نوروزی^۲

محتوای کتاب‌های درسی در کیفیت نظام آموزش عالی نقش بسزایی دارد. در دروس زبان تخصصی دانشگاهی فراگیری واژه نقش عمده‌ای دارد. در واقع این واژگان هستند که زبان را می‌سازند و به درک مطلب کمک می‌نمایند. اما به نظر می‌رسد که در تألیف کتب درسی دانشگاهی به ماهیت چندبعدی واژگان توجه نمی‌شود. هدف ما در این پژوهش، بررسی ابعاد یادگیری واژه در کتاب‌های زبان تخصصی انتشارات پیام نور می‌باشد تا با توجه به نتایج حاصله مشخص شود در این‌گونه کتاب‌های دانشگاهی از میان نه بعد به چه ابعادی از یادگیری واژه و به چه میزان پرداخته شده است. بدین منظور تمرینات واژه در دوازده عدد از کتاب‌های زبان تخصصی انتشارات پیام نور در گروه علوم انسانی مورد بررسی قرار گرفت. تمرین‌های مربوط به هر بعد بر مبنای فهرستی از پیش تهیه شده و تأیید شده توسط کارشناسان در همه‌ی کتاب‌ها مشخص و شمارش شد و در نهایت میزان درصد پرداخته شده به آنها محاسبه گردید. تجزیه و تحلیل نتایج به‌صورت کیفی و توصیفی نشان داد که به بعد صورت-معنایی بیشترین توجه شده است و پس از آن به ترتیب بعد مفهومی-ارجاعی و بعد دستوری مورد توجه قرار گرفته‌اند. به بعد ارتباطی نیز به میزان اندکی پرداخته شده اما بقیه‌ی ابعاد در این کتاب‌ها نادیده گرفته شده‌اند. نتایج این تحقیق پرداختن به همه‌ی ابعاد واژگان را به مؤلفان محترم توصیه می‌کند، چراکه توجه به آنها به توانایی دانشجویان در کسب مهارت‌های زبان می‌افزاید. در این تحقیق تأثیر و اهمیت این اهتمام در بالا بردن کیفیت نظام آموزش عالی مورد بحث قرار گرفته است.

کلمات کلیدی: ابعاد یادگیری واژه، واژگان انگلیسی، کتاب‌های درسی دانشگاهی، کیفیت نظام آموزش عالی

۱. دانشکده‌ی علوم انسانی، دانشگاه یاسوج rezvanireza@gmail.com

۲. دانشجوی کارشناسی ارشد، دانشکده‌ی علوم انسانی، دانشگاه یاسوج somayeh.noroozi۶۱@yahoo.com

مقدمه

نظام آموزش عالی در پی آن است که شرایط، موقعیت و وسایل مورد احتیاج را در حیطه‌ی تعلیم و تربیت برای فراگیران با شرایط فعلی و نیازهای مشخص آنان فراهم سازد تا زمینه‌ی تربیت و رشد همه‌جانبه‌ی آنان مهیا گردد. برای رسیدن به این مقصود می‌بایست فعالیت‌ها و اقداماتی در برنامه‌ریزی نظام آموزش عالی صورت پذیرد تا به میزان دانش و معلومات دانشجویان بیفزاید. در این نگاه محتوای کتاب‌های درسی هسته‌ی مرکزی آموزش را شکل می‌دهند. منظور از محتوا، اصطلاحات، اطلاعات، روش‌ها، مفاهیم و مسائل مربوط به یک ماده‌ی علمی است. گزینش محتوا باید بر اساس نیازسنجی‌ها صورت پذیرد؛ به عبارت دیگر نیازها و الزامات اجتماعی در تدوین گزینش محتوا، نباید کمتر از حد مطلوب مورد توجه قرار گیرد.

هدف مشترک نظام‌های آموزشی کمک به فراگیران جهت کسب اطلاعات علمی و مهارت‌های لازم از طریق شیوه‌های کارآمد آموزشی است که استحقاق آن از طریق گزینش محتوای کتاب‌های درسی به‌عنوان اصلی‌ترین منبع آموزشی میسر است. کتاب‌های درسی دانشگاهی از عوامل مؤثر در برآورد کیفیت آموزش در نظام آموزش عالی محسوب می‌گردند. هم‌اکنون دغدغه‌ی همه‌ی مسئولین نظام آموزش عالی بالا بردن کیفیت آموزش جهت آموزش مؤثر دانشجویان برای ورود به مشاغل مختلف جامعه است. تألیف مناسب کتاب‌های درسی دانشگاهی امکان تحقق این امر را فراهم می‌سازند. از میان این کتاب‌های درسی کتاب‌های مربوط به آموزش زبان انگلیسی اهمیت بسزایی دارند. زبان انگلیسی در کشور ما به‌عنوان یک زبان علمی تلقی شده و به‌صورت دروس عمومی و اختصاصی به دانشجویان آموزش داده می‌شود (رضوانی و امیری، ۲۰۱۳).

تدریس زبان انگلیسی به‌صورت دروس اختصاصی در دانشگاه‌های کشورمان بسیار رایج است. این‌گونه دروس متناسب با رشته‌ی تحصیلی دانشجویان طراحی شده و اهداف ویژه‌ای را دنبال می‌کنند. تعدادی از محققان از جمله پالتریج و استارفیلد (۲۰۱۳) و رضوانی و سلیمانی (در دست چاپ) این‌گونه دروس را مورد مطالعه قرار داده‌اند. به گفته‌ی آنان فراگیری محتوای این دروس به کار بردن زبان انگلیسی در موارد ویژه است. هدف از تدریس این‌گونه دروس در کشور ما که بیشتر متوجه سطوح دانشگاهی است، مهیا نمودن دانشجویان در یک رشته‌ی تحصیلی خاص برای استفاده از این زبان به منظور رفع نیازهای خود در موارد ویژه از جمله امور آموزشی و آکادمیک، شغلی، پزشکی، حقوقی و اجتماعی است و جستجوی شیوه‌های مناسب جهت تحقق این اهداف توسط پژوهشگران مورد مطالعه قرار گرفته است.

حال باید دید تحقق این اهداف چگونه میسر می‌گردد. واضح و مبرهن است که واژگان و اصطلاحات مربوط به هر زبان در یادگیری آن زبان نقش کاملاً برجسته‌ای دارند. واژگان یا کلمات عنصر سازنده‌ی زبان محسوب شده و درک و تفهیم یک زبان تنها از طریق فراگیری همه‌جانبه‌ی

کلمات آن امکان‌پذیر است. یادگیری همه‌ی مهارت‌های زبان دوم، به یادگیری واژگان مربوط به آن زبان بستگی دارد چراکه در بیان مفهوم جمله، کلمات هستند که برجسته‌ترین نقش را ایفا می‌کنند. تعدادی از پژوهشگران (اشمیت، ۲۰۱۰؛ برون، ۲۰۱۱؛ میرا، ۲۰۰۹؛ نیشن، ۲۰۰۱؛ و هیرش، ۲۰۱۲) بر این باورند که بدون داشتن دانش کافی از واژه، معنا انتقال نیافته و افراد در درک مطلب دچار مشکل می‌شوند؛ لذا بر فراگیری واژگان به شیوه‌ی صحیح به‌عنوان یکی از مهم‌ترین بخش‌های یادگیری زبان تأکید دارند.

نکته‌ی قابل توجه در آموزش و فراگیری واژه توجه به ماهیت چندبعدی آن است؛ توجه کافی به همه‌ی ابعاد واژه به‌منظور به‌کاربردن آن در موقعیت‌های متفاوت امری مسلم است. یادگیری کلمه در زبان دوم تنها این نیست که واژه‌ی مورد نظر در کنار معادل آن قرار گیرد؛ واژه دارای ابعدی است که عدم توجه به آن باعث می‌گردد به‌طور صحیح آموخته نشود و نتوان آن را در مواقع مورد نیاز به‌کار برد (میرا، ۲۰۰۹). طبقه‌بندی ابعاد مختلف واژگان توسط نیشن (۲۰۰۱) صورت پذیرفته است. به گفته‌ی وی این مجموعه شامل سه گروه "شکل واژگان"، "معنای واژگان" و "کاربرد واژگان" می‌باشد که هر کدام از این گروه‌ها نیز دارای زیرمجموعه‌هایی هستند. بعد گفتاری، بعد نوشتاری و بعد اجزایی در مجموعه‌ی "شکل واژگان"، بعد صورت-معنایی، بعد ارتباطی و بعد مفهومی و ارجاعی در مجموعه‌ی "معنای واژگان" و بعد دستوری، بعد همایی و بعد محدودیت‌های کاربردی در مجموعه‌ی "کاربرد واژگان" قرار می‌گیرند. تعاریف مربوط به این زیرمجموعه‌ها در قسمت‌های آتی آمده است (جدول شماره ۱).

در مورد دروس زبان تخصصی دانشگاهی نیز که دانشجویان را به سمت و سوی خاصی مرتبط با رشته‌ی تحصیلی خود هدایت می‌کنند، مسئله‌ی آموزش واژگان به‌شیوه‌ی صحیح مطرح است. به گفته‌ی رضوانی و سلیمانی (در دست چاپ) هدف اصلی از تدریس دروس زبان تخصصی دانشگاهی تقویت مهارت خواندن، آموزش واژگان و اصطلاحات تخصصی و قوت بخشیدن به مهارت ترجمه در متون تخصصی است. در این‌گونه دروس آموزش واژگان و اصطلاحات تخصصی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. مزدایتنا و تحریریان (۲۰۰۸) بر آموزش واژگان تخصصی از ابتدای آموزش تأکید نموده و معتقدند این امر به میزان درک بیشتر و بهتر متون تخصصی توسط دانشجویان کمک نموده و آنان را در فراگیری مهارت‌های دیگر یاری می‌کند. هایبرت و کامیل (۲۰۰۵) و هیرش (۲۰۱۲) نیز فراگیری واژه را در یادگیری مهارت‌های دیگر زبان و مهارت خواندن به‌طور خاص مؤثر می‌دانند. از آنجا که کتاب‌های زبان تخصصی دانشگاهی در کشور ما به مهارت خواندن پرداخته‌اند، مسلماً یادگیری واژه نقش عمده‌ای داشته و توجه به ابعاد مختلف آن اهمیت دارد.

به عقیده‌ی پالتریج و استارفیلد (۲۰۱۳) یکی از مشکلات مربوط به یادگیری واژه در دروس زبان تخصصی دانشگاهی عدم توجه اساتید به ابعاد مختلف واژگان و کاربرد آنها در موارد متفاوت است. آنچه که از واژگان توسط اساتید و دانشجویان استنباط می‌شود تنها معنای تحت‌اللفظی واژگان است و نه ابعاد دیگر. این همان مسئله‌ایست که برون (۲۰۱۱) نیز بدان اشاره داشته و تأکید می‌کند که فراگیری واژه از دید اشخاص مبتنی بر معناست و ماهیت چندبعدی آن معمولاً فراموش می‌گردد. هدف این پژوهش نیز بررسی این مشکل در کتاب‌های زبان تخصصی دانشگاهی ایران می‌باشد.

در دانشگاه‌های پیام نور ایران به‌منظور آموزش متون تخصصی معمولاً از کتاب‌های زبان تخصصی انتشارات دانشگاه پیام نور استفاده می‌شود. این کتاب‌ها شامل متون تخصصی مربوط به رشته‌های مختلف می‌باشند. هدف ما از این پژوهش، بررسی کتاب‌های زبان تخصصی انتشارات دانشگاه پیام نور در زمینه‌ی ابعاد مختلف واژه بر اساس طبقه‌بندی نیشن (۲۰۰۱) است تا با توجه به نتایج حاصله مشخص شود که به‌طور کلی این‌گونه کتاب‌ها به چه ابعاد و جنبه‌هایی از یادگیری واژه و به چه میزان پرداخته‌اند. بنابراین هدف از انجام این پژوهش را می‌توان در قالب سؤال زیر مطرح نمود:

در کتاب‌های زبان تخصصی انتشارات پیام نور چه ابعادی از واژه و به چه میزان مورد توجه مؤلفان بوده است؟

روش

در این پژوهش دوازده کتاب منتخب درسی دانشگاهی زبان انگلیسی تخصصی انتشارات پیام نور بررسی شد. گزینش این کتاب‌ها به‌طور تصادفی و از گروه علوم انسانی انجام پذیرفت (لیست کامل این کتاب‌ها در پیوست ۲ آمده است).

به‌منظور بررسی و مقایسه‌ی ابعاد واژه در کتاب‌های مذکور، ابتدا فهرستی از تمرین‌های واژگان و ابعاد مربوط به آنها تهیه شد. این فهرست بر اساس معیارهای از پیش تعیین شده و یک چارچوب کلی مورد تأیید کارشناسان است که معین می‌کند بر اساس طبقه‌بندی نیشن (۲۰۰۱) تمرین‌های هر کتاب به چه جنبه‌هایی از واژه پرداخته است. ویژگی‌های مربوط به این‌گونه تمرین‌ها براساس دسته‌بندی طراحی شده توسط نیشن در جدول زیر ذکر شده است:

جدول شماره ۱: ویژگی‌های تمرین‌های مربوط به ابعاد واژگان براساس مجموعه‌ی طراحی شده توسط نیشن (۲۰۰۱)

تمرینی که توجه زبان‌آموز را به شکل گفتاری واژه و ویژگی‌های ظاهری آن معطوف می‌کند و شکل گفتاری را به نوشتاری وصل می‌کند. این تمرین‌ها شامل مهارت شنیداری که به صورت متن است نمی‌باشد چراکه توجه ویژه به شکل گفتاری واژگان ندارد.	بعد گفتاری (spoken form)
تمرینی که توجه زبان‌آموز را به شکل نوشتاری واژه معطوف می‌کند و تمرین‌های مهارت خواندن و نوشتن را در بر نمی‌گیرد.	بعد نوشتاری (written form)
تمرینی که توجه زبان‌آموز را به اجزای واژه معطوف می‌کند، به عنوان مثال اشکال مختلف یک واژه را با هم مقایسه می‌نماید. به دیگر سخن اجزای واژگان مرکب را بررسی می‌نماید.	بعد اجزایی (word parts)
تمرینی که واژگان را به معنای مربوط به آنها وصل می‌کند (تعاریف یا تصویرها) و در آن شکل واژه از طریق معنای آن و بالعکس تداعی شده و به توضیح معانی واژگان می‌پردازد.	بعد صورت-معنا (form-meaning)
تمرینی که به مفهوم و آنچه که در معنای واژه گنجانده می‌شود توجه دارد، به عنوان مثال با مقایسه‌ی موارد مشابه.	بعد مفهومی و ارجاعی (concept and referents)
تمرینی که به متضاد و مترادف و نیز دسته‌بندی‌های مربوط به واژگان می‌پردازد.	بعد ارتباطی (association)
تمرینی که توجه زبان‌آموز را به جایگاه واژه در جمله و قواعد مربوط بدان معطوف می‌کند و شامل کاربرد واژه در گفتار یا نوشتار نمی‌شود.	بعد دستوری (grammatical functions)
تمرینی که از دانش‌آموزان بخواهد تا واژگانی را که با هم استفاده می‌شوند در کنار هم قرار دهند.	بعد همایی (collocations)
تمرینی که توجه زبان‌آموز را به کاربرد واژگان معطوف می‌کند و اینکه واژه‌ی موردنظر در کجا، چه زمانی و به چه میزان کاربرد دارد.	بعد محدودیت‌های کاربردی (constraints on use)

پس از بررسی تمامی تمرین‌ها، اعم از کوتاه و بلند، تمرین‌های مربوط به واژگان (کلمات ساده و مرکب) شناسایی شد. تمرین‌های مربوط به هر مجموعه، بر مبنای فهرست ذکر شده، در همه‌ی کتاب‌ها مشخص و شمارش شد و در نهایت میزان درصد پرداخته شده به آنها محاسبه

گردید. این فرایند توسط محققان حاضر انجام پذیرفت و صحت آن به تأیید کارشناسان رسید. در پایان نتایج به صورت کیفی و توصیفی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت؛ تمرین‌هایی که بیش از یک بعد از ابعاد واژگان را مورد ارزیابی قرار داده‌اند به تعداد همان ابعاد شمرده شده‌اند، بدین معنا که اگر در تمرینی دو بعد از واژه در نظر گرفته شده است آن تمرین دو بار در شمارش قرار گرفته است. شرح نتایج در قسمت بعد آمده است.

یافته‌ها

نتایج به دست آمده پس از بررسی تمامی تمرین‌های مربوط به کتاب‌ها بدین صورت است که تعداد کل تمرین‌های مربوط به واژه در این کتاب‌ها برابر است با ۳۴۲. مطابق جدول شماره ۲، ۱۷۹ تمرین به بعد صورت-معنایی واژگان پرداخته که این بعد از واژه را در درجه‌ی نخست اهمیت قرار داده است. پس از آن بعد مفهومی و ارجاعی شامل ۱۰۶ تمرین و بعد دستوری شامل ۴۵ تمرین می‌باشد. به بعد ارتباطی در ۱۲ تمرین و تنها در دو کتاب از دوازده کتاب پرداخته شده است. به سایر ابعاد اعم از ابعاد گفتاری، نوشتاری، اجزایی، همایی و محدودیت‌های کاربردی هیچ‌گونه توجهی نشده است. همان‌طور که در جدول مشاهده می‌شود در کتاب‌های منتخب زبان تخصصی انتشارات دانشگاه پیام نور ابعاد مورد توجه مؤلفان به ترتیب بعد صورت-معنایی، بعد مفهومی و ارجاعی، بعد دستوری و بعد ارتباطی می‌باشد. در جدول زیر نتایج تجزیه و تحلیل داده‌ها آمده است:

جدول شماره ۲: تعداد، درصد و ابعاد واژه در ۱۲ کتاب بررسی شده در این پژوهش

بعد	تعداد تمرین	درصد
گفتاری	۰	۰
نوشتاری	۰	۰
اجزایی	۰	۰
صورت-معنایی	۱۷۹	۵۲/۳٪
مفهومی و ارجاعی	۱۰۶	۳۰/۹٪
ارتباطی	۱۲	۳/۵٪
دستوری	۴۵	۱۳/۱٪
همایی	۰	۰
محدودیت‌های کاربردی	۰	۰

همان‌طور که مشاهده می‌شود بعد صورت-معنایی که نسبت به دیگر ابعاد برجسته‌تر است، ۵۲/۳٪ کل تمرین‌ها را شامل می‌شود. این بعد از واژه شکل کلمات (تعاریف و تصاویر) را به

میزان توجه به ابعاد مختلف یادگیری واژه در کتاب‌های درسی دانشگاهی ...

معنای آن پیوند می‌دهد. پس از آن بعد مفهومی و ارجاعی ۳۰/۹٪، بعد دستوری یا جایگاه واژه در جمله ۱۳/۱٪ و بعد ارتباطی که مربوط می‌شود به ارتباط میان واژگان با یکدیگر ۳/۵٪ تمرین‌های مربوط به واژگان در این‌گونه کتاب‌ها را تشکیل می‌دهند. به بعد گفتاری، نوشتاری و اجزایی که به ترتیب به تلفظ صحیح کلمات، نگارش صحیح و اجزای تشکیل‌دهنده‌ی آنها برمی‌گردند، و نیز ابعاد همایی یا دسته‌بندی کلمات در گروه مربوطه و محدودیت‌های کاربردی که به معنای کاربرد کلمات در زمان و مکان مشخص است در هیچ‌یک از کتاب‌ها توجهی نشده است. (ابعاد واژگان همراه با تعداد تمرین‌های شامل آنها در همه‌ی کتاب‌های بررسی شده در این پژوهش به صورت جداگانه در پیوست ۱ آمده است).

بحث و نتیجه‌گیری

بررسی کتاب‌های درسی دانشگاهی زبان انگلیسی تخصصی انتشارات پیام نور در این پژوهش نشان داد که در این‌گونه کتاب‌ها از میان سه مجموعه‌ی "شکل، معنا و کاربرد واژگان"، تنها دو مورد در نظر گرفته شده است، معنا و کاربرد. از مجموعه‌ی "کاربرد واژگان" نیز به همه‌ی زیرمجموعه‌ها توجه نشده است؛ ابعاد همایی و محدودیت‌های کاربردی کلمات به هیچ وجه در برنامه‌ی آموزش قرار نگرفته‌اند و تنها به بعد دستوری پرداخته شده است. در مجموعه‌ی "معنای واژگان" نیز که به همه‌ی زیرمجموعه‌ها پرداخته شده تا حدودی پراکندگی میان ابعاد دیده می‌شود؛ بدین معنا که به ابعاد صورت-معنایی و مفهومی و ارجاعی بسیار توجه شده، اما به بعد ارتباطی بسیار اندک. به مجموعه‌ی "شکل واژگان" در این کتاب‌ها هیچ‌گونه اهمیتی داده نشده است.

بعد صورت-معنایی در کتاب‌های درسی دانشگاهی زبان انگلیسی تخصصی انتشارات پیام نور در درجه‌ی نخست اهمیت قرار دارد. پژوهشگرانی از جمله برون (۲۰۰۱) و کواین (۲۰۰۵) نیز در پژوهش‌های خود به این نتیجه دست یافتند. کواین (۲۰۰۵) طی تحقیقی متوجه شد که زبان-آموزان برای درک مطلب در مهارت خواندن تنها از بعد صورت-معنایی به منظور تشخیص کلماتی که معنای آنها را نمی‌دانند کمک می‌گیرند. این نتایج اهمیت این بعد را نشان داده و توجه اساتید و دانشجویان را به آموزش و فراگیری آن ملزم می‌کند. ترجمه‌ی واژگان که یکی از شیوه‌های وابسته به همین بعد محسوب می‌شود در بیشتر کتاب‌های زبان تخصصی انتشارات پیام نور به چشم می‌خورد. رضوانی و سلیمانی (در دست چاپ)، لنجیل و ناواراکسیس (۲۰۰۷) و هومل (۲۰۰۱) این شیوه را مورد بررسی قرار داده و بسیار بدان تأکید کرده‌اند. رضوانی و سلیمانی (در دست چاپ) بر این باورند که در دروس زبان انگلیسی تخصصی اکثر واژگان انتزاعی بوده و در نتیجه ترجمه‌ی واژگان فهم آنها را آسان‌تر می‌نماید.

عدم وجود تمرین‌های مناسب و دشواری طراحی و نیاز به محیط مناسب و نیز مشخص نبودن روشی مستقیم برای آموزش ابعاد همایی و محدودیت‌های کاربردی ممکن است دلایلی برای عدم توجه مؤلفان به این ابعاد باشد. طراحی تمرین‌های متناسب با سایر ابعاد راحت‌تر و آموزش آنها به صورت مستقیم و صریح در کلاس‌های درس امکان‌پذیر است و نیاز به حضور در محیط واقعی ندارد. اشمیت (۲۰۱۰) و هیرش (۲۰۱۲) نیز بر این علق صحه گذاشته و معتقدند که جهت آموزش ابعاد مختلف دانش واژه، مؤلفان می‌بایست به طراحی فعالیت‌ها و تمرین‌های متنوع با توجه به بعد مورد نظر، با در نظر گرفتن نیازها و شرایط آموزشی زبان‌آموزان بپردازند.

با وجود تمامی مشکلات مربوط به طراحی تمرین‌های متناسب با ابعاد همایی و محدودیت‌های کاربردی و نحوه‌ی آموزش آنها، توجه به همه‌ی جنبه‌های واژه (شکل ظاهری واژگان، معنا و کاربرد) و طراحی فعالیت‌ها و تمرین‌های متنوع و متناسب با ابعاد مختلف واژگان توسط بسیاری از پژوهشگران توصیه شده است. تنها تشخیص شکل و معنای کلمه زمینه‌ی یادگیری واژه را فراهم نمی‌سازد بلکه دانستن کامل یک واژه مبتنی بر دانستن شکل کلمه و تلفظ صحیح، نوع نگارش، اجزای تشکیل‌دهنده، معنا و مفهوم، مترادف و متضاد، جایگاه آن در جمله، ارتباط با دیگر کلمات و در نهایت کاربرد آن کلمه در زبان می‌باشد. تکرار کلمات در موقعیت‌های متفاوت شیوه‌ی مناسبی در امر یادگیری است که برون (۲۰۱۱) و اسکات (۲۰۰۴) به آن اشاره داشته‌اند. اسکات (۲۰۰۴) رجوع به واژه‌نامه را تنها راه مؤثر در یادگیری واژگان و کاربرد آنها در زبان دوم نمی‌داند و بر این باور است که نوع آموزش کلمات مختلف متفاوت است؛ از آنجا که محیط غیر آموزشی شرایط مناسب یادگیری زبان دوم را برای زبان‌آموز فراهم نمی‌آورد، دانشجویان به محیط آموزشی و اساتید تکیه می‌کنند تا از این طریق و با استفاده از شیوه‌های مؤثر آموزشی این نیاز در آنها برطرف گردد. یکی از مشکلات مربوط به یادگیری زبان انگلیسی تخصصی نیز همین امر است؛ مطالعات گسترده‌تری در این خصوص به فراهم آوردن شیوه‌های مؤثرتر و سازنده‌تر کمک خواهد کرد. تلاش گردآورندگان می‌بایست بر این باشد تا اختلاف چندان زیادی از لحاظ درجه‌ی اهمیت میان ابعاد در کتاب‌های زبان تخصصی دیده نشود.

یکی از شیوه‌های مناسب آموزشی در نظام آموزش عالی هم‌تراز نمودن دروس دانشگاهی با نیازهای دانشجویان است. پیشینه‌ی گسترده‌ی فرایند آموزش زبان انگلیسی برای اهداف ویژه (زبان انگلیسی تخصصی) کاملاً شفاف و میرهن بوده و مسلماً پیشرفت جوامع به تحقق آن در مسیر آموزش کمک خواهد نمود. این نوع آموزش که ممکن است به منظور به کار بردن زبان انگلیسی به عنوان یک زبان بین‌المللی در موارد ویژه باشد، می‌تواند موجب گسترش ارتباطات میان جوامع و برآوردن نیازهای آموزشی، شغلی، حقوقی و اجتماعی شود. هدف پژوهشگران از پژوهش در این زمینه نیز جستجوی شیوه‌های مناسب جهت تحقق این اهداف مطابق با نیازهای

میزان توجه به ابعاد مختلف یادگیری واژه در کتاب‌های درسی دانشگاهی ...

دانشجویان و پیشبرد سطح علمی آنان می‌باشد. به‌طور کلی تخصص‌های مختلف از طریق زبان انتقال یافته و در هر زبان کلمات به‌عنوان عنصر اصلی، درک متون مربوطه را آسان می‌نماید (پالتریج و استارفیلد ، ۲۰۱۳). لذا توجه به همه‌ی ابعاد واژه در امر یادگیری و به‌کارگیری زبان مؤثر است. در مورد درس زبان انگلیسی به‌طور کلی و زبان انگلیسی تخصصی به‌طور خاص نیز لازم به ذکر است که با توجه به نیاز جامعه به آن، مؤلفان می‌بایست با مطالعه‌ی کافی و به-کارگیری تمام توان خود در زمینه‌ی شیوه‌های آموزش واژه در زبان دوم، تغییرات لازم را در متون پیشین اعمال نموده تا دانشجویان بتوانند از مطالب درسی استفاده‌ی بهینه نمایند. از آنجا که کتاب‌های زبان تخصصی انتشارات پیام نور به تمامی ابعاد واژه توجه نداشته است، بازنگری این‌گونه کتاب‌ها در جهت اصلاح آموزش این بعد از دانش زبانی و پرداختن به همه‌ی ابعاد آن به اساتید و مؤلفان توصیه می‌گردد.

نظام آموزش عالی یکی از بنیادی‌ترین نهادهای اجتماعی است که در آینده‌ی افراد جامعه نقشی بی‌بدیل دارد. بنابراین با استفاده از جدیدترین یافته‌های علمی می‌بایست چاره‌ای اندیشید تا با اصلاح محتوای کنونی دروس دانشگاهی محتوای آموزشی با نیازهای علمی دانشجویان همسو گردد. روشن است که هر نظامی اهداف خود را در قالب کتاب‌های درسی دنبال می‌کند؛ دادن نظم و نسق به برنامه‌های درسی و آموزشی امکان برطرف نمودن هرگونه ضعف در شیوه‌ی آموزش را فراهم می‌آورد. آنچه که مسلم است تأمین نیازهای آموزشی افراد جامعه به بهترین شکل ممکن می‌باشد که این خود نیازمند برنامه‌ریزی‌های مناسب درسی و آموزشی در نظام آموزش عالی است. امید است نتیجه‌ی این تلاش در بهبود برنامه‌های نظام آموزش عالی مؤثر واقع شود.

پیوست ۱: جداول مربوط به تعداد تمرین‌ها و ابعاد واژه در همه‌ی کتاب‌های بررسی شده در این پژوهش:

جدول شماره‌ی ۳: تعداد تمرین‌ها و ابعاد واژه در کتاب‌های درسی دانشگاهی زبان انگلیسی تخصصی انتشارات پیام نور

مدیریت بازرگانی	حسابداری ۱	حسابداری ۲	کتابداری	تربیت بدنی	علوم اجتماعی	بعد
تعداد کل=۲۱	تعداد کل=۲۲	تعداد کل=۲۰	تعداد کل=۴۰	تعداد کل=۴۰	تعداد کل=۵۰	
.	.	.	.	.	.	گفتاری
.	.	.	.	.	.	نوشتاری
.	.	.	.	.	.	اجزایی
۹	۲۰	۲۰	۲۴	۲۰	۳۰	صورت- معنایی
۱۲	.	.	۸	۱۰	۱۰	مفهومی و ارجاعی
.	.	.	.	.	.	ارتباطی
.	.	.	۸	۱۰	۱۰	دستوری
.	.	.	.	.	.	همایی
.	.	.	.	.	.	محدودیت- های کاربردی

جدول شماره‌ی ۴: تعداد تمرین‌ها و ابعاد واژه در کتاب‌های درسی دانشگاهی زبان انگلیسی تخصصی انتشارات پیام نور

پیش‌دستانی و دبستان	مدیریت آموزشی	ادبیات فارسی	و اقتصاد مدیریت	مدیریت دولتی	روان‌شناسی	تعداد	تعداد	بعد
		تعداد کل=۵۱	تعداد کل=۲۰	تعداد کل=۲۲	تعداد کل=۲۰	تعداد کل=۸	تعداد کل=۳۰	
.	.	.	.	.	.	.	.	گفتاری
.	.	.	.	.	.	.	.	نوشتاری
.	.	.	.	.	.	.	.	اجزایی
	۱۷	۱۰	۱۰	.	۴	۱۵		صورت-معنایی

میزان توجه به ابعاد مختلف یادگیری واژه در کتاب‌های درسی دانشگاهی ...

مفهومی و ارجاعی	۱۵	۴	۱۰	۱۰	۱۰	۱۷
ارتباطی	۰	۰	۱۰	۲	۰	۰
دستوری	۰	۰	۰	۰	۰	۱۷
همایی	۰	۰	۰	۰	۰	۰
محدودیت‌های کاربردی	۰	۰	۰	۰	۰	۰

منابع

- ارجمندی، غلامرضا؛ خلیلی، حسین و رحیمی، عبدالعلی. (۱۳۸۷). *زبان تخصصی علوم اجتماعی*. مرکز چاپ و انتشارات دانشگاه پیام‌نور.
- بافنده ایمان دوست، صادق. (۱۳۸۹). *زبان تخصصی اقتصاد و مدیریت*. مرکز چاپ و انتشارات دانشگاه پیام‌نور.
- ثمربخشی تهرانی، شهربانو. (۱۳۸۲). *زبان تخصصی مدیریت بازرگانی*. مرکز چاپ و انتشارات دانشگاه پیام‌نور.
- خاصی، علی اکبر و علیجانی، رحیم. (۱۳۸۹). *زبان تخصصی رشته‌ی کتابداری*. مرکز چاپ و انتشارات دانشگاه پیام‌نور.
- داداش‌زاده، مریم. (۱۳۹۰). *متون تخصصی پیش‌دبستانی و دبستان*. مرکز چاپ و انتشارات دانشگاه پیام‌نور.
- رضوانی، رضا و امیری، طیبه. (۲۰۱۳). *تحلیل محتوای کتب آموزش زبان انگلیسی منتخب دانشگاهی از نظر میزان توجه به هوش‌های چندگانه*. فصلنامه‌ی علمی-پژوهشی رهیافتی نو در مدیریت آموزشی. ۴، ۱۸۹-۲۰۰.
- علیمحمدی، محمود. (۱۳۷۴). *زبان تخصصی مدیریت دولتی*. مرکز چاپ و انتشارات دانشگاه پیام‌نور.
- علیمحمدی، محمود. (۱۳۹۱). *متون زبان انگلیسی در مدیریت آموزشی*. مرکز چاپ و انتشارات دانشگاه پیام‌نور.
- علیمحمدی، محمود؛ فراهانی، ابوالفضل و آقایی، آذر. (۱۳۸۱). *زبان تخصصی گروه تربیت بدنی و علوم ورزشی*. مرکز چاپ و انتشارات دانشگاه پیام‌نور.
- کردستانی، داوود و زارع، حسین. (۱۳۸۹). *متون روان‌شناسی ۱ به زبان خارجه*. مرکز چاپ و انتشارات دانشگاه پیام‌نور.
- مقدم، عبدالکریم؛ غلامی کیان، علیرضا و سلیم، فرشاد. (۱۳۸۹). *زبان تخصصی رشته‌ی حسابداری ۱*. مرکز چاپ و انتشارات دانشگاه پیام‌نور.

- مقدم، عبدالکریم؛ غلامی کیان، علیرضا و سلیم، فرشاد. (۱۳۸۹). *زبان تخصصی رشته‌ی حسابداری ۲*. مرکز چاپ و انتشارات دانشگاه پیام‌نور.
- نیلی‌پور، رضا. (۱۳۸۶). *زبان تخصصی ۱ رشته‌ی ادبیات فارسی*. مرکز چاپ و انتشارات دانشگاه پیام‌نور.
- یوسف‌خانی، مهدی؛ آیت، سید ناصر و فراهی، احمد. (۱۳۹۰). *زبان تخصصی رشته‌ی کامپیوتر*. مرکز چاپ و انتشارات دانشگاه پیام‌نور.
- Brown, D. (۲۰۱۱). What aspects of vocabulary knowledge do textbooks give attention to? *Language Teaching Research*, ۱۵(۱), ۸۳-۹۷.
- Grace, C. (۱۹۹۸). Personality type, tolerance of ambiguity and vocabulary retention in CALL. *Calco Journal*, ۱۵, ۱-۳.
- Hiebert, E.H. & Kamil, M.L. (۲۰۰۵). *Teaching and learning vocabulary: Bringing research to practice*. London: Lawrence Erlbaum Associates, Inc., Publishers.
- Hirsh, D. (Ed.). (۲۰۱۲). *Current perspectives in second language vocabulary research*. Bern: Peter Lang Publication.
- Hummel, K.M. (۲۰۱۰). Translation and short term L۲ vocabulary retention: Hindrance or help? *Language Teaching Research*, ۱۴, ۶۱-۷۴.
- Lengyel, Z., & Navracscics, J. (۲۰۰۷). *Second language lexical processes: Applied linguistic and psycholinguistic perspectives*. Clevedon: Multilingual Matters LTD.
- Mazdayasna, G. & Tahririan, M.H. (۲۰۰۸). Developing a profile of the ESP needs of Iranian students: The case of students of nursing and midwifery. *Journal of English for Academic Purposes*, ۷, ۲۷۷-۲۸۹.
- Meara, P. (۲۰۰۹). *Connected words: Word associations and second language vocabulary acquisition*. Amsterdam: John Benjamins.
- Nation, I.S.P. (۲۰۰۱). *Learning vocabulary in another language*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Paltridge, B. & Starfield, S. (۲۰۱۳). *The handbook of English for specific purposes*. Oxford: Wiley Blackwell publication.
- Qian, D.D. (۲۰۰۵). Demystifying lexical inferencing: The role of aspects of vocabulary knowledge. *TSEL Canada Journal*, ۲۲ (۲), ۳۴-۵۴.
- Rezvani, R. & Soleimani, N. (in press). The role and status of translation in Iranian official ESP textbooks: What do Translation activities serve? Language ability or translation ability? *Review of Applied Linguistics Research*.
- Schmitt, N. (۲۰۱۰). *Researching vocabulary: A vocabulary research manual*. New York: Palgrave Macmillan.

میزان توجه به ابعاد مختلف یادگیری و اژه در کتاب‌های درسی دانشگاهی ...

Scott, J.A. (۲۰۰۴). Scaffolding vocabulary learning. In D. Lapp, C.C. Block, E.J. Cooper, J. Flood, N. Roser, & J. V. Tinajero (Eds.), *Teaching all the children* (pp.۲۷۵-۲۹۳). New York, NY: The Guilford Press.